

Ombudsmanden og samfundets udsatte

Af Folketingets Ombudsmand Jørgen Steen Sørensen

De mest udsatte mennesker i Danmark har ofte ikke ressourcer til at klage, hvis deres rettigheder kommer under pres. Derfor tager ombudsmanden selv ud og besøger f.eks. fængsler, psykiatriske institutioner og opholdssteder for børn og unge. Over de seneste år er omfanget af tilsynsbesøg steget markant. Ombudsmandens fokus er som systemets bagstopper at afdække principielle retssikkerhedsmæssige spørgsmål.

Folketingets Ombudsmand tager sig som bekendt af klager fra mennesker, der føler sig forkert behandlet af myndighederne, og ombudsmanden kan også beslutte at gå ind i sager på eget initiativ. Det gælder, uanset om den pågældende tilhører høj eller lav i samfundet, om myndigheden er et stort ministerium eller en lille kommune, og om sagen er meget principiel eller meget konkret. I mine første måneder som ombudsmand har jeg f.eks. behandlet sager om alt fra Henrik Sass Larsens tvist med Statsministeriet, Justitsministeriet og PET til enlige mødres ret til sociale ydelser fra deres lokale kommune.

Færre ved nok, at ombudsmanden har særlige forpligtelser i forhold til samfundets allermest udsatte borgere. F.eks. indsatte i arresthuse og fængsler, patienter på psykiatriske institutioner, børn i døgninstitutioner og udlændinge med ulovligt ophold, der venter på at blive sendt ud af landet. Her sidder vi hos ombudsmanden ikke kun bag skrivebordet, men bruger mange kræfter på at tage rundt og se, hvordan disse mennesker faktisk bliver behandlet. Det er en opgave, som gennem de senere år er blevet stadigt højere prioriteret, og vi har netop samlet det meste af indsatsen i en særligt specialiseret afdeling i ombudsmandsinstitutionen.

Der er flere grunde til, at ombudsmanden har særlig fokus på denne opgave. De personer, vi taler om, har i reglen meget få ressourcer, og deres rettigheder kan let komme under pres. De vil ofte have svært ved at skrive en klage, og det vil i hvert fald være ret tilfældigt, om det sker. Og sikringen af, at disse medborgere får deres ret, bør ikke bero på tilfældigheder.

Ombudsmandens kontrolfunktion er også på dette område grundlæggende juridisk. Er gældende ret overholdt? Holder fysisk magtanvendelse sig f.eks. inden for reglerne, og er den tilstrækkeligt dokumenteret? Er der problemer i forhold til forbuddet mod

umenneskelig og nedværdigende behandling? Bliver børn og unge behandlet i overensstemmelse med FNs Børnekonvention? Men i en række tilfælde påser ombudsmanden også forholdet til, hvad ombudsmandsloven kalder "almenmenneskelige og humanitære synspunkter". Er det selv inden for lovens rammer rimeligt, hvad man byder de pågældende, f.eks. med hensyn til bolig- og madforhold?

Hvad er så vores overordnede opfattelse af de institutioner, hvor mennesker på samfundets yderste gren tilbringer kortere eller længere perioder af deres liv? Med det væsentlige forbehold, at det naturligvis kun er et meget lille udsnit af den samlede virkelighed, som vi har mulighed for at se, er indtrykket bestemt, at institutionerne er præget af faglig dygtighed, respekt for de anbragte og vidtstrakt hensyntagen til deres individuelle behov. Det er et vigtigt budskab i en tid, hvor der – med god grund – er stærk fokus på de enkeltsager, der går galt, ikke mindst på børneområdet.

Men ombudsmandens tilsyn afdækker også væsentlige problemstillinger. Lad mig give nogle eksempler fra den seneste tid:

Vi støder for det første på enkelttilfælde, hvor institutionernes fremgangsmåde må give anledning til reaktion. I en sag på en sikret døgninstitution havde en ung mand f.eks. kun kunnet få lov at ringe hjem til sin mor, hvis han med bind for øjnene kunne finde en telefon, der var gemt. Da han endelig fandt den, fik han alligevel ikke lov til at ringe. Den form for "leg" med sårbare unge er selvsagt uacceptabel, og institutionens ledelse tog da også afstand fra sagen og fulgte op på den. I et andet tilfælde havde et socialpædagogisk opholdssted ladet en ung mand og en ung kvinde blive boende i samme afdeling, selv om de ansatte havde anmeldt manden for voldtægt mod kvinden. Også dette spørgsmål tog ombudsmanden op.

For det andet afdækker ombudsmandens tilsyn mere generelle og tværgående problemstillinger. Altså problemstillinger, som synes at gå igen, og som kræver samlede løsninger. Hvornår er det f.eks. lovligt for personalet på opholdssteder for børn og unge at afskære beboerne fra adgang til mobiltelefon og internet? Og i hvilket omfang kan man tvinge unge til at aflægge urinprøve for at kontrollere for indtagelse af stoffer? Disse og andre principielle spørgsmål har vi taget op over for Social- og Integrationsministeriet. Og over for Sundhedsministeriet har vi rejst spørgsmål om retsgrundlaget for ransagning og beslaglæggelse på psykiatriske institutioner og om,

hvorvidt forældre har ret til på deres børns vegne at give samtykke til tvang i psykiatrien. Det er problemstillinger, der let kan røre ved det enkelte menneskes basale rettigheder.

En særlig gruppe af meget udsatte mennesker er udlændinge, der opholder sig ulovligt i Danmark og derfor skal udsendes. Indtil for et par år siden var der ikke noget uafhængigt tilsyn på dette område, men det har siden 2011 været en særlig opgave for ombudsmanden at vurdere politiets adfærd under udsendelserne, ofte hele vejen til destinationer i f.eks. Afghanistan eller Afrika. Formålet er at sikre, at politiet behandler udlændingene med respekt og ikke bruger unødigt magt, selv om situationen i sagens natur kan være meget tilspidset.

Vi har hidtil overordnet kunnet konstatere, at politiet gør det godt og korrekt, men også her har der været grundlag for at rejse principielle spørgsmål over for myndighederne – f.eks. om problemet med opsplitting af familier, når ikke alle familiemedlemmer kan udsendes samtidig, og om politiets ret til som led i udsendelsen at overlade udlændinge i private sikkerhedstjenesters varetægt.

Det er en central opgave for et demokratisk samfund at behandle de mest udsatte mennesker ordentligt og anstændigt. Og det er vigtigt at pointere, at det er en opgave, der skal løses af mange forskellige aktører, og at ombudsmanden også på dette punkt grundlæggende er en slags bagstopper. Den umiddelbare sikring af de svagestes ret skal således i første række ske ved, at "frontlinjepersonalet" er fagligt dygtigt og har en høj etik, og ved, at politi, kommuner og andre primært ansvarlige myndigheder skrider hurtigt og effektivt ind, hvis der er mislyde.

Men det er også ganske nyttigt, at f.eks. en uafhængig ombudsmand kan rejse sig fra skrivebordet, tage ud, hvor tingene foregår, identificere retssikkerhedsmæssige problemer og sikre, at de bliver løst af de ansvarlige myndigheder. Og at Folketinget i relevant omfang bliver gjort bekendt med dem. Det er opgaver, som vi i ombudsmandsinstitutionen har stadig mere fokus på, og som vi også fremover vil prioritere højt.